УДК 330.858

В. Гісторыя эканамічнай думкі, метадалогія і неартадаксальныя падыходы
B. History of Economics Thought, Methodology and Heterodox Approaches

ЭКАНАМІЧНАЯ АДУКАЦЫЯ І НАВУКА Ў БЕЛАРУСКІМ ДЗЯРЖАЎНЫМ УНІВЕРСІТЭЦЕ (ДА 100-ГОДДЗЯ ЎНІВЕРСІТЭТА)

М. М. КАВАЛЁЎ[1*]***, Г. А. КАРАЛЁВА***[1*]

[1*]*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь*

Вывучаецца гісторыя станаўлення эканамічнай адукацыі і навукі ў Беларускім дзяржаўным універсітэце. Вызначаецца роля вучоных універсітэта ў развіцці айчыннай эканамічнай навукі, а таксама іх унёсак у эканамічную палітыку і практыку Рэспублікі Беларусь.

Ключавыя словы: гісторыя эканамічнай навукі; гісторыя БДУ; выбітныя навукоўцы-эканамісты.

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В БЕЛОРУССКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ (К 100-ЛЕТИЮ УНИВЕРСИТЕТА)

М. М. КОВАЛЁВ[1)]***, А. А. КОРОЛЁВА***[1)]

[1)]*Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь*

Изучается история становления экономического образования и науки в Белорусском государственном университете. Определяется роль ученых университета в развитии отечественной экономической науки, а также их вклад в экономическую политику и практику Республики Беларусь.

Ключевые слова: история экономической науки; история БГУ; выдающиеся ученые-экономисты.

Образец цитирования:
Кавалёў ММ, Каралёва ГА. Эканамічная адукацыя і навука ў Беларускім дзяржаўным універсітэце (да 100-годдзя ўніверсітэта). *Журнал Белорусского государственного университета. Экономика*. 2021;2:4–17.

For citation:
Kovalev MM, Koroleva AA. Economic education and science at the Belarusian State University (to the 100th anniversary of the university). *Journal of the Belarusian State University. Economics.* 2021;2:4–17. Belarusian.

Авторы:
Михаил Михайлович Ковалёв – доктор физико-математических наук, профессор; профессор кафедры аналитической экономики и эконометрики экономического факультета.
Анна Анатольевна Королёва – кандидат физико-математических наук, доцент; декан экономического факультета.

Authors:
Mikhail M. Kovalev, doctor of science (physics and mathematics), full professor; professor at the department of analytical economics and econometrics, faculty of economics.
kovalev@bsu.by
Anna A. Koroleva, PhD (physics and mathematics), docent; dean of the faculty of economics.
koroleva@bsu.by

CC BY NC

ECONOMIC EDUCATION AND SCIENCE AT THE BELARUSIAN STATE UNIVERSITY (TO THE 100th ANNIVERSARY OF THE UNIVERSITY)

***M. M. KOVALEV*[a], *A. A. KOROLEVA*[a]**

[a]*Belarusian State University, 4 Niezaliežnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus*
Corresponding author: M. M. Kovalev (kovalev@bsu.by)

The article studies the history of the formation of economic education and science at the Belarusian State University until its centenary. The contribution of university scientists to the development of Belarusian economics is highlighted, as well as their contribution to the economic policy and practice of the Republic of Belarus.

Keywords: history of economics; history of the Belarusian State University; outstanding scientists-economists.

Эканамічная адукацыя і навука ў БДУ ў перыяд НЭПа

Падрыхтоўка эканамістаў у Беларускім дзяржаўным універсітэце (БДУ) вядзецца з моманту яго заснавання ў 1921 г. Новая эканамічная палітыка (НЭП) спрыяла росту попыту на спецыялістаў з эканамічнай і іншай вышэйшай адукацыяй. Гэта стала адной з прычын стварэння ўніверсітэта. У склад камісіі па арганізацыі БДУ ўваходзілі вядомыя гісторыкі эканомікі У. В. Пічэта, М. В. Доўнар-Запольскі, спецыяліст у эканамічнай геаграфіі А. А. Смоліч. Сімвалічна тое, што дыплом № 1 у БДУ быў уручаны менавіта выпускніку эканамічнага аддзялення факультэта грамадскіх навук 20 лютага 1925 г.: У. М. Каракулька абараніў дыпломную працу «Нажніцы: фабрычна-заводская прамысловасць і сельская гаспадарка», апанентамі выступалі рэктар У. І. Пічэта і дацэнт І. Я. Герцык.

У першыя гады існавання БДУ падрыхтоўка эканамістаў ажыццяўлялася на эканамічным аддзяленні факультэта грамадскіх навук, на базе якога восенню 1925 г. быў створаны факультэт гаспадаркі і права. У сваю чаргу, у 1929 г. з яго быў вылучаны факультэт народнай гаспадаркі, дзе працавалі чатыры аддзяленні: адміністратыўна-прамысловае, кааператыўнае, планава-статыстычнае і фінансавае.

Арганізатарам эканамічнай адукацыі ў БДУ быў сам рэктар У. І. Пічэта. Ён узначальваў камісію па эканамічнай адукацыі, якая распрацоўвала і зацвярджала вучэбныя планы і падбірала лектараў. Рэктару ўдалося прыцягнуць ва ўніверсітэт для чытання лекцый такіх вядомых навукоўцаў, як У. М. Ігнатоўскі, Л. І. Лубны-Герцык, А. А. Манаў, М. Б. Гольман, І. В. Герчыкаў, І. Я. Герцык, М. М. Краўчанка, А. А. Смоліч, А. І. Шэйнін, В. В. Якунін і інш.

Асноўны курс «Гісторыя народнай гаспадаркі Беларусі» чытаў сам У. І. Пічэта, абапіраючыся на ўласныя кнігі [1–4].

Дзевяць год навуковай кар’еры У. І. Пічэты ў Беларусі можна лічыць самымі прадуктыўнымі – ён істотна прасунуў вывучэнне гісторыі развіцця гаспадаркі беларускіх зямель і па праву можа лічыцца адным з заснавальнікаў эканамічнай гісторыі Беларусі. У. І. Пічэта адным з першых пачаў вывучаць Літоўскую метрыку.

Эфектыўную адукацыйную і навуковую дзейнасць рэктар спалучаў з прапагандысцкай: толькі за 1922/23 навучальны год ім было прачытана сем навукова-папулярных лекцый.

Не менш напружана працавалі і іншыя вучоныя-эканамісты.

Прафесар Л. І. Лубны-Герцык чытаў у БДУ курсы па статыстыцы і палітэканоміі, пісаў навуковыя артыкулы па аграрным перанасяленні, працаёмкасці земляробства, а таксама выступаў з дакладамі.

Прафесар В. В. Якунін вёў шэраг дысцыплін па фінансах і рахункавядзенні.

Значная вучэбная нагрузка на эканамічным аддзяленні БДУ ляжала на дацэнце І. Я. Герцыку, ураджэнцу Магілёўшчыны, які чытаў лекцыі па палітэканоміі і гісторыі эканамічных вучэнняў, грашовым абарачэнні, тэхніцы банкаўскай справы. Ён зрабіў значны ўнёсак у даследванне буржуазных эканамічных вучэнняў ад Д. Рыкарда да сучасных яму аўстрыйскіх эканамістаў.

Знакаміты беларускі гісторык і эканаміст М. В. Доўнар-Запольскі з 1925 па 1926 г. працаваў у БДУ і адначасова з’яўляўся членам эканамічнай секцыі Дзяржплана БССР. У 1926 г. у Дзяржплане БССР ён выдаў кнігу «Народная гаспадарка Беларусі» [5], якая ўтрымлівала вялікую колькасць статыстычных даных (што выклікае цікавасць да яе і па сённяшні дзень), а таксама падрыхтаваў забароненае ў той час як ідэйна-варожае і надрукаванае толькі ў 1994 г. выданне «Гісторыя Беларусі», якое ў пэўным сэнсе з’яўляецца крыніцай па гісторыі эканамічнага развіцця беларускіх зямель.

Нягледзячы на адносна слабую агульную падрыхтоўку студэнтаў-эканамістаў на дастаткова высокім ўзроўні дацэнтам І. С. Пятосіным выкладалася вышэйшая матэматыка.

Першыя выкладчыкі-эканамісты БДУ актыўна ўдзельнічалі ў вырашэнні гаспадарчых задач краіны: І. Я. Герцык з'яўляўся членам прэзідыума Дзяржплана БССР, А. І. Шэйнін узначальваў у Дзяржплане БССР кан'юктурнае бюро і з'яўляўся сааўтарам кантрольных планавых лічбаў БССР на 1926 г. Навукоўцы-эканамісты БДУ актыўна вялі дыскусіі па палітэканоміі сацыялізму і закладалі яе тэарэтычныя асновы ў сферах вытворчых сіл і зносін, эканамічных зносін пралетарыята і сялянства, паняцця сацыялістычнай уласнасці. Важна адзначыць, што дыскусіі, навуковыя спрэчкі былі звыклым стылем навуковай работы таго часу, і толькі ў 1930-я гг. яны ператварыліся ў даносы, на аснове якіх НКУС пачынаў свае справы.

Яшчэ адной адметнай рысай эканамічнай навукі і адукацыі ў першыя гады існавання БДУ стала імкненне быць на міжнародным узроўні, удзельнічаць у эканамічных дыскусіях і міжнародных канферэнцыях. Так, рэктар У. І. Пічэта па некалькі разоў на год выязджаў у Германію, Літву, Чэхію, Нарвегію, Польшчу і іншыя краіны. Многія навукоўцы-эканамісты, акрамя БДУ, чыталі лекцыі ў маскоўскіх вышэйшых навучальных установах. Іншымі словамі, нават у цяжкіх умовах ізаляцыі СССР навукоўцы падтрымлівалі замежныя кантакты.

Асаблівасцю эканамічнай адукацыі таго часу можна лічыць практычную і аналітычную скіраванасць навуковых даследаванняў па актуальных праблемах развіцця беларускай эканомікі. З мэтай практычнай падрыхтоўкі студэнтаў ствараліся кабінеты статыстыкі, тавараназнаўства, лесаэкономікі і лясной статыстыкі, праводзіліся дзясяткі практычных і лабараторных семінараў на адміністратыўна-прамысловым і банкаўска-фінансавым аддзяленнях. З 1925 г. да іх далучыліся кааператыўнае і планава-статыстычнае аддзяленні.

Чытаць лекцыі запрашалі кіраўнікоў краіны, напрыклад, сакратар ЦК КП(б)Б В. Г. Кнорын у 1923 г. вёў курс «Эканоміка пераходнага перыяду ў сувязі з арганізацыяй вытворчасці». Навукоўцы-эканамісты садзейнічалі прыняццю правільных гаспадарчых рашэнняў у гады НЭПа. Пры абгрунтаванні арыгінальнай у СССР беларускай аграрнай палітыкі перыяда НЭПа наркам земляробства таго часу Д. А. Прышчэпа абапіраўся на працы У. І. Пічэты [4], М. В. Доўнар-Запольскага [5], А. А. Смоліча [6] і іншых, а таксама часта раіўся з навукоўцамі БДУ.

Такім чынам, можна вылучыць пять характэрных рыс першага дзесяцігоддзя эканамічнай адукацыі і навукі ў БДУ (1921–1931 гг.):

- аналітычнасць, якая запяспечвалася высокім узроўнем матэматычнай падрыхтоўкі, і практычнасць (цесная сувязь з патрэбай краіны, у прыватнасці, для гэтага адкрываліся кароткачасовыя курсы павышэння кваліфікацыі);
- супрацоўніцтва з уладамі (удзел навукоўцаў-эканамістаў у выпрацоўцы эканамічнай палітыкі краіны, у тым ліку ў форме працы ў эканамічных органах);
- актуальнасць і прадуктыўнасць навуковых даследаванняў (значная колькасць публікацый у кожнага прафесара і дацэнта штогод) па сучасных праблемах;
- папулярызацыя эканамічных ведаў (пастаянныя выступленні вучоных для розных аўдыторый);
- міжнародны ўзровень даследванняў і навучання, якому не замінала ізаляцыя СССР і асобы пралетарскі падыход у навуцы.

Адным словам, у разглядаемы перыяд ва ўсім універсітэце сфарміраваўся асаблівы дух, які дапамагаў выкладчыкам і выпускнікам спрыяць бурнаму развіццю эканомікі БССР. У той час НЭП патрабаваў падрыхтоўкі кваліфікаваных эканамічных кадраў і БДУ выпусціў іх больш за 300.

У перыяд другой пяцігодкі (1933–1937), час пралікаў і «шкоднікаў», эканамістаў у БДУ ўжо не рыхтавалі. Справа у тым, што ў 1931 г. у выніку разбуйнення ўніверсітэта на базе факультэта народнай гаспадаркі з 700 студэнтамі былі створаны тры вышэйшыя навучальныя ўстановы: Планава-эканамічны інстытут, Фінансава-эканамічны інстытут, Інстытут спажывецкай кааперацыі, якія ўжо ў 1933 г. былі аб'яднаны ў Беларускі дзяржаўны інстытут народнай гаспадаркі (БДІНГ, зараз – БДЭУ). Першым дырэктарам БДІНГ быў прызначаны дэкан факультэта народнай гаспадаркі БДУ А. В. Гурло – выпускнік універсітэта 1931 г. Адзначым, што і наступныя дырэктары БДІНГ (І. Л. Сацуковіч, Я. Н. Рамашка) таксама былі выпускнікамі БДУ. І ў цэлым асноўны касцяк выкладчыкаў БДІНГ складалі выкладчыкі і выпускнікі БДУ.

Перыяд выкладання палітычнай эканоміі сацыялізму і капіталізму

З 1933 г. выкладчыкі-эканамісты (М. С. Башкевіч, Н. Ф. Пракапенка, П. Е. Сацько) забяспечвалі выкладанне палітычнай эканоміі (120 гадзін) на ўсіх факультэтах БДУ. Гэты курс быў адной з трох састаўных частак тэорыі марксізму-ленінізму, а ў 1936 г. пастанаўленнем ЦК ВКП(б) яго падзялілі на два напрамкі: палітычную эканомію сацыялізму і палітычную эканомію капіталізму, якія выкладаліся ў БДУ аж да атрымання Рэспублікай Беларусь незалежнасці.

Выкладчыкі палітычнай эканоміі працавалі ў асноўным на кафедры грамадскіх навук БДУ, а ў канцы 1930-х гг. – на кафедры марксізму-ленінізму. Кафедра палітычнай эканоміі была створана толькі ў пачатку верасня 1940 г. у парадку выканання загада Камітэта па справах вышэйшай школы пры СНК СССР ад 8 чэрвеня 1940 г. Упершыню наяўнасць кафедры палітычнай эканоміі згадваецца ў загадзе па БДУ ад 9 верасня 1940 г. № 160. Першым загадчыкам гэтай кафедры быў прызначаны прафесар А. І. Лур'е (працаваў у БДУ ў 1929–1932 і 1938–1948 гг.).

Вайна прыпыніла навучальны працэс ва ўніверсітэце. Ен аднавіўся толькі ў 1943 г. у будынку школы на станцыі «Сходня» каля Масквы і ў лабараторыях МДУ імя М. В. Ламаносава. Прафесар А. І. Лур'е адзін забяспечваў выкладанне палітычнай эканоміі ў БДУ. Новы, 1944/45, навучальны год універсітэт распачаў ужо ў вызваленым Мінску.

У лютым 1944 г. на кафедру палітычнай эканоміі прыйшоў працаваць дацэнт А. П. Скуман. З 1 снежня 1946 г. на пасаду рэктара БДУ быў прызначаны эканаміст У. А. Тамашэвіч, які стаў таксама дацэнтам кафедры палітычнай эканоміі.

28 снежня 1946 г. падчас пасяджэння кафедры палітычнай эканоміі па ініцыятыве А. І. Лур'е і У. А. Тамашэвіча было прынята рашэнне прасіць рэктарат паставіць праз вучоны савет універсітэта пытанне перад Міністэрствам вышэйшай адукацыі СССР аб дазволе БДУ прымаць да абароны кандыдацкія дысертацыі па эканамічных навуках. Напачатку 1948 г. такое права БДУ было дадзена. Прафесар А. І. Лур'е і дацэнт У. А. Тамашэвіч шмат зрабілі для падрыхтоўкі кандыдатаў эканамічных навук, многія з якіх потым паспяхова абаранілі доктарскія дысертацыі. Трэба адзначыць, што ў пасляваенны час на геаграфічным факультэце БДУ актыўна працавала кафедра эканамічнай геаграфіі (загадчык М. Я. Рагозін з 1948 г.).

Пасля смерці прафесара А. І. Лур'е ў 1948 г. кафедру палітычнай эканоміі ўзначаліў рэктар, дацэнт У. А. Тамашэвіч, які з 1949 г. стаў сакратаром ЦК КПБ, адначасова працягваючы да 1969 г. выконваць абавязкі загадчыка кафедры. У 1948 г. старшы выкладчык кафедры палітычнай эканоміі З. З. Дудзіч першым з аспірантаў-эканамістаў абараніў кандыдацкую дысертацыю «Сацыялістычныя формы арганізацыі і аплаты працы ў калгасах», а ў 1953 г. кандыдацкую дысертацыю абараніў і загадчык кафедры У. А. Тамашэвіч. Выкладчыкамі кафедры палітычнай эканоміі і яе аспірантамі быў апублікаваны шэраг навуковых артыкулаў у беларускіх газетах і часопісах, а таксама серыя невялікіх манаграфій.

У. А. Тамашэвіч у 1956 г. абараніў у Маскве доктарскую дысертацыю «Сацыялістычная індустрыялізацыя БССР». Развіваючы гэту тэму, ён у далейшым падрыхтаваў каля 10 кандыдатаў эканамічных навук. Навуковы напрамак яго школы быў цесна звязаны з абгрунтаваннем прамысловай палітыкі БССР.

Навуковая праца кафедры палітычнай эканоміі ў 1960-я гг. была арыентавана на забеспячэнне дапамогі сацыялістычнай прамысловасці і сельскай гаспадарцы ў вырашэнні эканамічных праблем таго перыяду. Касцяк кафедры складалі дацэнты А. П. Скуман, Ц. А. Базылеў, С. Я. Янчанка, У. В. Цакуноў, І. Т. Рагоўскі, І. К. Караленка, П. У. Грышановіч, старэйшыя выкладчыкі І. Ц. Васілеўскі, А. Я. Бураўскі і інш. З 1945 па 1960 г. у аспірантуры на кафедры палітычнай эканоміі навучаліся 23 выкладчыкі, 14 з якіх абаранілі кандыдацкія дысертацыі.

Асабліва спрыяльнымі для развіцця кафедры палітычнай эканоміі былі 1960-я гг. Пасля заканчэння аспірантуры працаваць на кафедры засталіся В. С. Ямелін, У. А. Кулажанка, А. Г. Сімашчанка. Неўзабаве яны абаранілі кандыдацкія дысертацыі. У той жа час на кафедру прыйшоў працаваць дацэнт У. У. Максін. У 1961–1965 гг. выйшлі з друку зборнік артыкулаў «Аб эканамічных праблемах перахода ад сацыялізму да камунізму» і манаграфія дацэнта С. Я. Янчанка [7], які з 1965 па 1969 г. кіраваў кафедрай і многа зрабіў для паляпшэння падрыхтоўкі аспірантаў.

У другой палове 1960-х гг. працаваць на кафедры пасля заканчэння аспірантуры засталіся П. П. Борсук, М. І. Базылеў, Я. Б. Асіпкоў, Э. В. Шастаковіч, Т. І. Адамовіч, А. Я. Глебаў, В. Т. Цімашэнка. У той жа час з іншых ВНУ прыйшлі працаваць на кафедру дацэнты Л. М. Ілюцік, В. У. Цімашэнка, У. П. Васін, І. Д. Прахарэнка, У. К. Драчоў. Выйшлі з друку калектыўныя манаграфіі «Ад сацыялістычнай да камуністычнай эканомікі» (1966) і «Некаторыя пытанні эканамічнага развіцця Беларусі» (1969).

У кастрычніку 1969 г. кафедру палітычнай эканоміі БДУ ўзначаліў былы старшыня Дзяржплана БССР, былы рэктар БДІНГ, доктар эканамічных навук, прафесар С. М. Малінін (выпускнік БДУ 1929 г.). У 1970 г. пад яго рэдакцыяй выходзяць з друку падручнікі «Курс лекцый па палітычнай эканоміі сацыялізму», а ў 1972 г. – «Курс лекцый па палітычнай эканоміі капіталізму», падрыхтаваныя выкладчыкамі кафедры.

У 1972 г. на базе кафедры палітычнай эканоміі былі створаны кафедра палітычнай эканоміі прыродазнаўчых факультэтаў (загадчык – прафесар С. М. Малінін) і кафедра палітычнай эканоміі гуманітарных факультэтаў. На чале апошняй да 1978 г. стаяў дацэнт У. К. Драчоў, які шмат зрабіў для павышэння метадычнага ўзроўню выкладання палітэканамічнай навукі [11], за што быў узнагароджаны медалём Выставы дасягненняў народнай гаспадаркі. Ён таксама значна папоўніў прафесарска-выкладчыцкі склад, запрасіўшы працаваць спецыялістаў у канкрэтных эканамічных дысцыплінах (дацэнтаў

М. А. Жылінскага, Э. А. Юшкевіча), былых аспірантаў (А. А. Нячая, М. У. Саковіча, Н. М. Дразда) і лепшых выпускнікоў аддзялення палітычнай эканоміі БДУ (У. М. Мархонька, Н. М. Абрамаву, А. У. Вараб’ёва, М. І. Сашко, С. А. Сахацкага, Ю. І. Глыбоўскага).

У 1978 г. загадчыкам кафедры палітычнай эканоміі гуманітарных факультэтаў БДУ стаў прафесар С. Я. Янчанка, які да гэтага працаваў загадчыкам кафедры палітычнай эканоміі Мінскага педагагічнага інстытута. Ён кіраваў кафедрай амаль 10 год і за гэты час шмат зрабіў для яе ўмацавання. С. Я. Янчанка ў той час быў ужо вядомым даследчыкам палітэканоміі капіталізму. Яго працы па гэтай тэме [7–10] актуальныя і сёння.

Кафедру палітэканоміі прыродазнаўчых факультэтаў з 1972 па 1975 г. узначальваў прафесар І. Д. Прахарэнка, а затым доўгі час, з 1975 па 1991 г., прафесар М. І. Базылеў. Ён быў прыкладам навуковай прадукцыйнасці для ўсіх калег. М. І. Базылеў працаваў у БДУ каля 25 год, прыйшоўшы ва ўніверсітэт пасля абароны ў 1966 г. арыгінальнай кандыдацкай дысертацыі «Крытыка Чарнышэўскім капіталізму і буржуазнай палітэканоміі». Яго найбольш вядомая праца [11], як і канкрэтныя вынікі па даследаванні эканомікі сельскай гаспадаркі, сацыялістычнай уласнасці, унеслі значны ўклад у тагачасную эканамічную тэорыю сацыялізму. У табліцы прыведзены пералік доктарскіх дысертацый, абароненых у БДУ, па тагачасных праблемах эканомікі.

Тэмы абароны ў БДУ доктарскіх дысертацый па эканоміцы ў 1960–80-я гг.

Topics of defense of doctoral dissertations in economics at the Belarusian State University in the 1960–80s

Год	Аўтар	Тэма
1967	З. З. Дудзіч	Выкарыстанне сацыялістычным грамадствам важнейшых эканамічных законаў
1969	І. Д. Прахарэнка	Сацыялістычныя вытворчыя зносіны і закон адпаведнасці іх вытворчым сілам
1973	С. Я. Янчанка	Узнікненне сацыялістычных вытворчых зносін
1974	У. В. Драчоў	Марксісцка-ленінская палітычная эканомія як навука і вучэбная дысцыпліна (узаемная абумоўленнасць функцый)
1975	І. І. Церашкоў	Эканамічныя асаблівасці агульнанароднай уласнасці СССР
1980	Р. Г. Аляхновіч	Народная гаспадарка Беларусі ва ўмовах Вялікай Айчыннай вайны
1981	В. А. Кулажанка	Эканамічныя ўмовы аднаўлення асноўных фондаў сельскай гаспадаркі ў аграпрамысловым комплексе
1988	М. І. Базылеў	Абагульненне вытворчасці і развіццё зносін уласнасці
1989	Л. М. Давыдзенка	Абагульненне працы і фарміраванне працаўніка-гаспадара ва ўмовах разнастайнасці форм аграпрамысловай вытворчасці

У пачатку 1990-х гг. з атрыманнем незалежнасці і пераходам да рыначнай эканомікі абавязковыя для вывучэння ўсімі студэнтамі дысцыпліны «Палітэканомія капіталізму» і «Палітэканомія сацыялізму», якія выкладаліся з марксісцкага пункту гледжання, былі заменены на эканамічную тэорыю, што была скапіравана з рыначных макра- і мікраэканомікі.

Былі зменены назвы кафедр, а таксама іх загадчыкі. Кафедра палітэканоміі прыродазнаўчых факультэтаў была перайменавана ў 1991 г. у кафедру эканамічнай тэорыі, загадчыкам якой да яе ліквідацыі ў 2018 г. быў У. Л. Клюня. Ён, абараніўшы ў 2000 г. доктарскую дысертацыю «Эканамічныя праблемы развіцця аграпрамысловага комплексу ва ўмовах пераходнай эканомікі», заклаў асновы беларускай мадэлі станаўлення сельскай і рэгіянальнай рыначнай гаспадаркі [12; 13] і падрыхтаваў для вышэйшых навучальных устаноў краіны 12 кандыдатаў навук. Шмат зрабіў У. Л. Клюня пры падрыхтоўцы серыі падручнікаў для студэнтаў прыродазнаўчах факультэтаў па асновах эканамічнай тэорыі [14].

Кафедра палітэканоміі гуманітарных факультэтаў была перайменавана у кафедру эканамічных навук. Яе загадчыкам з 1991 па 1997 г. быў выпускнік аддзялення палітэканоміі БДУ 1972 г. прафесар Л. М. Давыдзенка. Пад яго кіраўніцтвам была падрыхтавана калектыўная манаграфія «Дзяржаўнае рэгуляванне сацыяльна-эканамічных зносін», дзе былі намечаны контуры беларускай мадэлі рыначнай эканомікі, вывучаны праблемы фарміравання прадпрымальніцтва і станаўлення гаспадара-ўласніка. Л. М. Давыдзенка дэталёва вывучаў новыя ўмовы вытворчасці [15].

Роля аддзялення палітэканоміі БДУ ў эканамічнай адукацыі

Ва ўсіх вышэйшых навучальных установах краіны пры сацыялізме выкладалася палітэканомія, што патрабавала працы значнай колькасці выкладчыкаў. Такіх спецыялістаў не рыхтавалі ў краіне. У выніку гэтага на кафедрах вышэйшых навучальных устаноў працавалі не эканамісты, а працэнт выкладчыкаў з вучонай ступенню быў нізкім. Гэта сітуацыя стала прычынай таго, што ў 1950/51 навучальным годзе кафедра палітэканоміі БДУ была раскрытыкавана спачатку Міністэрствам вышэйшай адукацыі СССР, а потым і ўдзельнікамі Усебеларускай нарады загадчыкаў кафедр грамадскіх дысцыплін. У гэты час выконваючы абавязкі загадчыка кафедры З. З. Дудзіч упершыню ставіць пытанне пра неабходнасць падрыхтоўкі ў БДУ спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй па палітэканоміі і звяртае ўвагу на тое, што ўніверсітэцкая адукацыя не ведае дастаткова трывалай асновы для аспірантуры па палітычнай эканоміі. Нарэшце праз 15 год, у 1966 г., па ініцыятыве тагачаснага загадчыка кафедры С. Я. Янчанка адкрываецца аддзяленне палітэканоміі пры юрыдычным факультэце з наборам 25 студэнтаў. Галоўная мэта аддзялення – падрыхтоўка выкладчыкаў палітэканоміі для ўсіх вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі.

Невялікая колькасць выпускнікоў (першы выпуск адбыўся ў 1971 г.) рабіла палітэканамічную адукацыю элітарнай, а выпускнікоў – запатрабаванымі не толькі ў навучальных установах, але і ў навукова-даследчых інстытутах эканамічнага профілю.

Вучэбны план аддзялення палітэканоміі быў дастаткова прагрэсіўным, характарызаваўся марксісцка-ленінскім разуменнем эканомікі і пры гэтам змяшчаў курсы па гісторыі эканамічнай думкі, матэматычнай эканоміцы, тэорыі фінансаў. З 1972 па 1978 г. вучэбным працэсам аддзялення палітэканоміі кіраваў У. К. Драчоў – выпускнік аддзялення палітэканоміі Ленінградскага ўніверсітэта. Доктарскую дысертацыю ён абараніў у БДУ ў 1977 г. Прафесар У. К. Драчоў шмат зрабіў для станаўлення высокага ўзроўню адукацыі на аддзяленні палітэканоміі, якое ў 1972 г. было пераведзена на гістарычны факультэт.

Аддзяленне палітычнай эканоміі за 1966–1999 гг. выпусціла 869 спецыялістаў з вышэйшай эканамічнай адукацыяй, з іх 135 – для краін Еўропы, Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі, 11 – для краін Балтыі, 49 – для рэспублік СССР. Дзякуючы якаснай эканамічнай адукацыі большасць з іх занялі высокія пасады ў сваіх краінах, напрыклад выпускнік 1982 г. Андрэас Фельске стаў выканаўчым дырэктарам кампаніі «Шэба Экспарт-Імпарт» у Германіі, выпускнік 1983 г. Сомбункхан Чыанг быў сакратаром Цэнтральнага камітэта Народна-рэвалюцыйнай партыі Лаоса ў 1957–2014 гг., выпускнік 1990 г. Фан Ван Тхан з'яўляецца дырэктарам прадстаўніцтва Банка знешняга гандлю В'етнама ў Маскве. Зразумела, найбольшы ўклад выпускнікі аддзялення палітычнай эканоміі ўнеслі ў развіццё беларускай эканамічнай навукі, адукацыі, фінансавага і рэальнага сектараў эканомікі. Сярод іх старшыня Камітэта па каштоўным паперам пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь у 1946–2005 гг. В. М. Шухно (выпускнік 1973 г.); генеральны дырэктар кампаніі «БелІндзяржстрах» А. К. Хамякоў (выпускнік 1976 г.); старшыня праўлення банка «БелВЭБ», а ў мінулым – першы намеснік прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь В. С. Мацюшэўскі (выпускнік 1991 г.); дактары эканамічных навук, прафесары Л. М. Давыдзенка і Г. Г. Санько (выпускнікі 1972 г.), Ю. І. Енін (выпускнік 1974 г.), І. У. Новікава (выпускніца 1976 г.); У. В. Пузікаў (выпускнік 1976 г.), У. А. Вараб'ёў (выпускнік 1978 г.), Л. М. Пятроўская (выпускніца 1980 г.), А. У. Данільчанка (выпускнік 1981 г., зараз дэкан факультэта маркетынга, менеджмента і прадпрымальніцтва Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта), П. С. Лямешчанка (выпускнік 1981 г.), Г. А. Прымачонак (выпускнік 1983 г.), С. Ю. Саладоўнікаў (выпускнік 1983 г.), С. В. Лукін (выпускнік 1984 г.), В. Н. Усоскі (выпускнік 1986 г.), Е. Л. Давыдзенка (выпускнік 1992 г.). Паспяхова прадстаўляюць нашу краіну за межамі, працуючы ў Германіі, Велікабрытаніі, ЗША, А. М. Коўзік (выпускнік 1981 г.), Е. Г. Каштанава (выпускніца 1991 г.), А. Г. Несвятайлаў (выпускнік 1998 г.) і інш.

Пераход да рыначнай эканомікі выклікаў неабходнаць цалкам пераарыентаваць выкладанне. Пад кіраўніцтвам новага загадчыка кафедры эканамічных навук Л. М. Давыдзенка быў здзейснены пераход аддзялення палітэканоміі на новыя, адэкватныя замежным, адукацыйныя стандарты навучання, а само аддзяленне пачало называцца аддзяленнем эканамічнай тэорыі. Яго асноўная мэта – падрыхтоўка выкладчыкаў для вышэйшых навучальных устаноў краіны па новай дысцыпліне «Эканамічная тэорыя», якая адпавядае міжнароднаму курсу *Economics*.

Спецыяльнасць карысталася вялікім попытам, а выпускнікі аддзялення былі запатрабаваны не толькі ў вышэйшых навучальных установах, але і ў міністэрствах эканамічнага профілю, банках, буйным бізнесе.

У выніку быў зроблены першы крок да адраджэння паўнавартаснай эканамічнай адукацыі і намаганнямі прафесараў А. І. Зелянкова і Л. М. Давыдзенка ў 1991 г. быў адкрыты філасофска-эканамічны факультэт, на якім у 1995 г. з'явілася новая спецыяльнасць «Эканоміка і кіраванне народнай гаспадаркай».

Засваеннем новых дысцыплін тэорыі рыначнай эканомікі займаліся маладыя дацэнты В. М. Шухно, А. М. Коўзік (працуе ў ЗША), А. У. Каваленак, С. А. Бародзіч (працуе ў ЗША), І. А. Лаўрухіна, Е. Г. Каштанава (працуе ў Германіі), Ю. І. Юшко, Е. Э. Васільева і старшыя выкладчыкі А. Ю. Кудзін, М. Ю. Чэпікаў.

З 1997 г. і па цяперашні час кафедру эканамічных навук, якая ў 2019 г. стала кафедрай міжнароднай палітэканоміі, узначальвае П. С. Лямешчанка. Ён прыклаў шмат намаганняў, каб выкладанне на кафедры адпавядала сучаснай палітэканамічнай адукацыі, пасля таго як у 2005 г. абараніў у Маскоўскім дзяржаўным універсітэце доктарскую дысертацыю «Развіццё прадмета і метадалогіі эканамічнай навукі ў кантэксце сучасных інстытуцыянальных змен».

Эканамічны факультэт БДУ – лідар айчыннай класічнай эканамічнай адукацыі

Эканамічны факультэт, створаны 1 сакавіка 1999 г., працягнуў традыцыю даваць эканамічную адукацыю высокага класа, распачатую ў першыя дзесяць год работы БДУ. Факультэт створаны на базе эканамічнага аддзялення філасофска-эканамічнага факультэта, на якім рыхтавалі студэнтаў па спецыяльнасцях «Эканамічная тэорыя» і «Эканоміка і кіраванне народнай гаспадаркай».

Дэканам факультэта стаў М. М. Кавалёў – спецыяліст у галіне матэматычных метадаў эканомікі, які да гэтага 30 год працаваў на факультэце прыкладной матэматыкі і ў 1970-я гг. чытаў курс «Матэматычная эканоміка» для першых студэнтаў аддзялення палітэканоміі.

Пасля адкрыцця факультэта ўжо з верасня 1999 г. пачалася падрыхтоўка спецыялістаў па трох новых спецыяльнасцях: «Эканоміка», «Менеджмент» і «Фінасы і крэдыт», а з 2012 г. да іх далучылася «Эканамічная інфарматыка».

У БДУ ўпершыню ў краіне пачалі рыхтаваць спецыялістаў па прынцыпова новай для краіны спецыяльнасці «Эканоміка» з прысваеннем кваліфікацыі «Эканаміст-аналітык». Доўгі час народная гаспадарка незалежнай Беларусі мела вострую патрэбу ў такіх спецыялістах.

Вельмі хутка колькасць студэнтаў новага факультэта ўзрасла да 1200 чалавек. Асноўная ідэя, закладзеная дэканам М. М. Кавалёвым у канцэпцыю стварэння факультэта, выяўлялася ў дэвізе «Элітны факультэт для эліты». Таму колькасць студэнтаў, якія навучаліся за кошт дзяржаўнага бюджэту, была невялікай (каля 60), платных месцаў было больш, кошт навучання быў высокім – элітная адукацыя патрабавала затрат. У верасні 1999 г. была створана новая кафедра эканамічнай інфарматыкі і матэматычнай эканомікі, на базе якой пазней узніклі кафедра аналітычнай эканомікі і кафедра эканаметрыкі і эканамічнай інфарматыкі (у 2020 г. апошняя была перайменавана ў кафедру лічбавай эканомікі). У той жа час пачала працаваць кафедра банкаўскай і фінансавай эканомікі (у 2013 г. яе падзялілі на кафедру банкаўскай эканомікі і кафедру карпаратыўных фінансаў).

У сувязі з 80-годдзем БДУ ў 2001 г. дэкану эканамічнага факультэта М. М. Кавалёву было прысвоена ганаровае званне «Заслужаны дзеяч навукі Рэспублікі Беларусь».

У 2000 г. у якасці эксперымента эканамічны факультэт першым у БДУ перайшоў на двухузроўневую сістэму падрыхтоўкі спецыялістаў (бакалаўрыат і магістратура), у рамках якой у 2003–2007 гг. рэалізоўваў праект *TEMPUS* з дапамогай Універсітэта імя Ота фон Герыке (Германія), Трэнцкага ўніверсітэта (Італія), Малагскага ўніверсітэта (Іспанія) і быў піянерам у БДУ па ўкараненні крэдытна-модульнай сістэмы з пералікам прадмета-гадзін у крэдыта-модулі.

Магістратура эканамічнага факультэта БДУ карысталася вялікай папулярнасцю сярод работнікаў банкаў і фірм. У выніку за 10 год (з 2001 г.) ступень магістра эканомікі атрымалі больш за 1000 беларускіх навучэнцаў, а потым да іх масава далучыліся замежныя, і колькасць падрыхтаваных для Кітая і іншых краін магістраў эканамічных навук таксама наблізілася да 1000 чалавек. Попыт на магістарскія спецыяльнасці па напрамках «Аналітычная эканоміка і бізнес-аналітыка», «Лічбавая эканоміка» застаецца вялікім і сёння. У 2016 г. сумесна з Універсітэтам прыкладных навук г. Мітвайда (Германія) была распачата падрыхтоўка магістраў па праграме *Industrial management* з выдачай дыпломаў БДУ і нямецкага партнёра.

Усё гэта дазволіла выпускнікам эканамічнага факультэта БДУ быць запатрабаванымі спецыялістамі, з лёгкасцю знаходзіць цікавую і перспектыўную працу ў рэспубліцы і за яе межамі.

Спынімся на важнейшых напрамках і выніках навуковых даследаванняў вучоных эканамічнага факультэта.

Першы напрамак – распрацоўка праблем палітычнай эканоміі і інстытуцыянальнай эканомікі, значны ўклад за гады існавання факультэта сюды ўнеслі прафесары П. С. Лямешчанка, В. Ф. Байнёў, С. У. Лукін і іх вучні. Так, яны істотна пашырылі катэгарыяльны апарат сучаснай інстытуцыянальнай тэорыі (П. С. Лямешчанка, Ю. В. Валевіч, І. А. Рудзянкоў), раскрылі інстытуцыяльны змест ключавых катэгорый рынка з улікам іерархіі складзеных каштоўнасцей і ступеней даверу (П. С. Лямешчанка [16]), зрабілі значны ўнёсак у вывучэнне ролі «інстытуцыянальнага і сацыяльнага капіталу» (П. С. Лямешчанка, А. У. Вараб’ёў, С. А. Сысоеў), выканалі прыкладны аналіз працэсу інстытуцыялізацыі, у выніку чаго выявілі такія новыя характарыстыкі паняцця «пераходны перыяд», як інстытуцыянальная нераўнавага, трансфармацыйная рэнта і інш. (П. С. Лямешчанка, Ю. В. Валевіч), заклалі падмурак аналізу праблем

глабальнай палітэканоміі (П. С. Лямешчанка, І. А. Лаўрухіна [17]), а таксама вывучылі значэнне нефармальных інстытутаў і ментальнасці насельніцтва (П. С. Лямешчанка, А. М. Сідарава [18]).

Цікавыя вынікі па прымяненні балансавых мадэлей Лявонцьева да вылучэння трансфармацыі эканамічнай сістэмы Беларусі атрымаў А. І. Караткевіч [19]. Прафесар С. В. Лукін даследаваў ролю рэлігійных інстытутаў у эканоміцы [20], а прафесар М. М. Кавалёў з сааўтарамі прапанавалі новыя метады кіравання дзяржаўным сектарам эканомікі ў цэлым і карпаратыўнага кіравання прадпрыемствамі, а таксама вылучылі функцыі банкаў развіцця ў гэтым працэсе [21; 22].

Другі актуальны і сучасны напрамак даследаванняў на эканамічным факультэце звязаны з распрацоўкай праблем аптымізацыі эканамічных працэсаў, фінансавай інжынерыі і лічбавай эканомікі. Шэраг знакамітых навукоўцаў-матэматыкаў, што сталі эканамістамі і працуюць на кафедры аналітычнай эканомікі і эканаметрыкі, развіваюць тэорыю прыняцця аптымальных рашэнняў у эканоміцы з дапамогай гібрыдных інструментаў мадэліравання эканамічных працэсаў. Даследчыкі выпрацавалі прынцыпова новыя падыходы да апісання шматгранніка лінейных парадкаў (*voting polytope*) і шматгранніка цыклаў, якія дазволілі прапанаваць эфектыўныя метады аптымізацыі працэсаў. Атрыманыя вынікі былі паспяхова ўжыты на практыцы для складання методык рэйтынгаў банкаў, універсітэтаў, ранжыравання тэндарных заявак, выбару аптымальнага парка абсталявання, а таксама доўгатэрміновага прагназавання эканамічнага росту (М. М. Кавелёў, К. Г. Гаспадарык [23; 24]).

Ствараецца матэматычная тэорыя транспартнай лагістыкі (А. А. Дуціна, Г. А. Каралёва [25–26]), у аснове якой – новыя мадэлі і метады пошуку аптымальных патокаў у сетках са складанымі абмежаваннямі, што мадэлююцца субмадулярнымі функцыямі, і дробна-інтэгральныя абагульненні класічнай транспартнай задачы Монжа-Канторовіча, прапанаваны таксама новыя эканамічныя падыходы да прагназавання экспарту транспартных паслуг.

У маі 2005 г. на эканамічным факультэце была праведзена XVIII еўрапейская канферэнцыя *ECCO–XVIII* «Камбінаторная аптымізацыя для сучаснай вытворчасці, лагістыкі і ланцужкоў паставак», а ў 2010 г. – XIX міжнародны кангрэс *AEDEM 2010* «Global financial & business networks and informational management systems» (сумесна з Еўрапейскай акадэміяй менеджмента і бізнесу). Таксама актыўна вядуцца распрацоўкі ў галіне аналітычных рашэнняў: вядомыя матэматыкі С. В. Рагозін, М. В. Дубатоўская, Г. А. Каралёва апублікавалі шэраг манаграфій і артыкулаў у прэстыжных замежных часопісах, а С. В. Рагозін у 2014–2018 гг. быў каардынатарам ад БДУ навуковага праекта па Еўрапейскай рамачнай праграме *TAMER*. Ён разам з матэматычным факультэтам БДУ арганізуе раз на тры гады міжнародную канферэнцыю па аналітычных метадах *AMADE*.

Маштабны навуковы напрамак – лічбавая глабалізацыя і праблемы аптымальнай інтэграцыі эканомікі Рэспублікі Беларусь у сусветную эканоміку – вывучае М. М. Кавалёў разам са сваімі дактарантамі Г. Г. Галавенчык і К. Г. Гаспадарык, якія шмат зрабілі для распрацоўкі новых матэматычных мадэлей доўгачасовага прагназіравання эканамічнага развіцця ва ўмовах лічбавай глабалізацыі і прапанавалі шляхі рашэння актуальных праблем лічбавай палітыкі. Ствараюцца сучасныя мадэлі міжнароднай эканомікі – тэорыя аптымальных валютных зон, мадэлі (тыпу Лявонцьева) знешнегандлёвага абмену, мадэлі ўплыву лічбавай глабалізацыі на рост, эканаметрычныя абагульненні гравітацыйнай мадэлі гандлю. Глыбокае вывучэнне пытанняў глабалізацыі і рэгіяналізацыі, распрацоўка новых метадаў маніторынгу і прагнозу знешнегандлёвых і інвестыцыйных патокаў, тэорый рэйтынгу і канкурэнтаздольнасці дзяржаў і рэгіёнаў дазволілі вырашаць шэраг навукова-практычных праблем у інтарэсах народнай гаспадаркі Рэспублікі Беларусь. У прыватнасці, навукоўцы факультэта распрацавалі многія аспекты праблемы развіцця экспартнага патэнцыялу Рэспублікі Беларусь, напрыклад у 2000 г. прафесар М. М. Кавалёў завяршыў распрацоўку Нацыянальнай праграмы развіцця экспарту Рэспублікі Беларусь на 2000–2005 гады (першы яе варыянт быў прапанаваны Інстытутам эканомікі НАН Беларусі), а потым доўгі час працаваў у Камісіі па эканамічнай бяспецы Дзяржаўнага сакратарыята бяспекі Рэспублікі Беларусь.

Наступным значным напрамкам даследаванняў на эканамічным факультэце сталі праблемы банкаўскай і фінансавай эканомікі. Дадзеныя пытанні вывучаюцца ў кантэксце агульнай тэорыі грошай і манетарнай палітыкі, іх генезісу і ўплыву на эканамічны рост прафесарамі У. І. Тарасавым, В. Н. Камковым, М. М. Кавалёвым. Значная ўвага надаецца фарміраванню механізмаў манетарнай і фінансавай палітыкі, што стымулююць рост эканомікі. Новы арыгінальны напрамак развівае прафесар В. Н. Камкоў: ён увёў катэгорыю якасці эканамічнага росту [27]. Мадэлі разліку кошту банка прапанаваны у [28]. Пытанні аптымізацыі фінансавых актываў даследуюць М. М. Кавалёў і яго вучаніца І. А. Карачун [29].

Важны напрамак эканамічных даследаванняў развівае В. Ф. Байнёў, які абараніў у 2001 г. дысертацыю «Навукова-тэхнічны прагрэс і энергасберажэнне: спажывецка-каштоўнасны аналіз» у дактарантуры Санкт-Пецярбургскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Зараз ён займае пасаду загадчыка кафедры інаватыкі і прадпрымальніцкай дзенасці эканамічнага факультэта БДУ. Даследаванні навукоўца звязаны

з эканомікай прадпрыемства, тэорыяй галіновых рынкаў, праблемамі антыкрызіснага і карпаратыўнага кіравання і інавацыйнага менеджменту [30; 31]. Асаблівая ўвага ў працах В. Ф. Байнёва і яго вучняў надаецца розным аспектам рэфарміравання беларускай электраэнергетыкі ў кантэксце еўрапейскага вопыту, вывучэнню праблем фірмы (Т. С. Сілюк) і галіновых рынкаў у трансфармацыйных эканоміках, экалагічным складальнікам сацыяльна-эканамічнага развіцця (П. Б. Арушаньянц). Значны ўнёсак прафесар В. Ф. Байнёў і яго вучаніца Е. А. Дадэркіна зрабілі ў распрацоўку спажывецка-вартаснай канцэпцыі эканамічнай тэорыі [31].

Вялікую працу па распрацоўцы актуальных пытанняў эканамічнай дэмаграфіі праводзіць прафесар Л. Я. Ціханава з вучнямі. Іх даследаванні маюць тэарытычную каштоўнасць і шырокае практычнае прымяненне ў эканамічнай і сацыяльнай палітыцы Рэспублікі Беларусь [32; 33].

На факультэце пачынае фарміравацца новы навуковы напрамак – тэорыя лічбавай эканомікі. Яе асновы былі закладзены прафесарам Б. М. Паньшыным, які ў 2000–2007 гг. арганізоўваў канферэнцыю «Электронны гандаль у краінах СНД і Усходняй Еўропы». Пазней М. М. Кавалёў разам са сваёй дактаранткай Г. Г. Галавенчык выдаў першыя рускамоўныя манаграфіі па лічбавай эканоміцы [34; 35], а П. С. Лямешчанка – па інфармацыйнай эканоміцы [36].

Яшчэ адзін новы навуковы напрамак – прагназаванне энэргетычнай будучыні Беларусі – М. М. Кавалеў развівае разам з дырэктарам кампаніі «Лукойл» А. С. Кузняцовым [37; 38].

З вялікай зацікаўленасцю многія вучоныя БДУ разам са студэнтамі з Кітая даследуюць феномен кітайскіх эканамічных рэформ і прапануюць алгарытмы іх трансфера ў беларускую мадэль эканамічнага развіцця [39–43].

У час павышанай ўвагі да эканомікі ведаў прадстаўнікі эканамічнага факультэта БДУ значную частку даследаванняў прысвяцілі гэтаму напрамку [44–47].

Для станаўлення факультэта з сучаснай падрыхтоўкай бакалаўраў і магістраў патрэбны былі маладыя выкладчыкі і добрыя падручнікі. Першая праблема была вырашана з дапамогай прафесараў М. М. Кавалёва, У. І. Тарасава, У. Л. Клюні, Б. М. Паньшына, П. С. Лямешчанка, В. Н. Камкова, Л. Я. Ціханава, якія падрыхтавалі значную колькосць кандыдатаў эканамічных навук. Дапамагало таксама існаванне ў БДУ савета па абароне дысертацый. Савет працягвае сваю працу і сёння (старшыня – П. С. Лямешчанка).

Другая праблема не вырашана канчаткова і сёння. Падрыхтаваны ўжо апрабаваныя і добра вядомыя падручнікі па макра- і мікраэканоміцы, міжнароднай эканоміцы, эканоміцы прыродакарыстання, эканаметрыцы, інвестыцыйным аналізе, гісторыі эканамічнай думкі і іншых дысцыплінах [14; 48–71].

Вядома, што XXI ст. характарызуецца матэматызацыяй эканамічных законаў і матэматычным мадэляваннем працэсаў (падобная сітуацыя назіралася ў XIX ст., калі адбывалася матэматызацыя фізікі). З гэтай прычыны на эканамічным факультэце з першых дзён яго існавання ўзровень выкладання матэматыкі такі ж высокі, як у Масачусацкім тэхналагічным інстытуце ці ў Вышэйшай школе эканомікі ў Маскве. Для гэтага былі падрыхтаваны добрыя падручнікі [72–75].

У 2018 г. дэканам факультэта стала кандыдат фізіка-матэматычных навук, дацэнт Г. А. Каралёва, якая зараз завяршае напісанне доктарскай дыссертацыі. Эканамічны факультэт сёння – гэта 7 кафедр, больш за 140 супрацоўнікаў і 2000 студэнтаў. Новыя запатрабаваныя спецыяльнасці, сучасны ўзровень адукацыйных тэхналогій, высокі прафесійны ўзровень выкладчыкаў спрыяюць таму, што факультэт застаецца на перадавых пазіцыях у навуцы і адукацыі, адпавядае ўсім сучасным патрабаванням рынку працы. З 2021 г. на факультэце адкрылася новая спецыяльнасць – «Эканамічная бяспека», якая спалучае ў сабе эканамічныя і юрыдычныя аспекты. Праграма забяспечвае атрыманне ўсіх неабходных кампетэнцый спецыялістаў, здольных выяўляць і ацэньваць пагрозы бяспецы дзяржавы, буйных кампаній, карпарацый, а таксама супрацьдзейнічаць пагрозам у фінасавай і эканамічнай сферах дзейнасці.

Факультэт супрацоўнічае з рэальным сектарам эканомікі і далучае студэнтаў да рашэння практычных задач. Напрыклад, сумесна з банкамі яны распрацоўваюць новыя тэхналагічныя прадукты, карткі і сучасныя праграмы, разам з аўдытарскімі і кансалтынгавымі кампаніямі праводзяць чэмпіянаты, задачы для якіх прадстаўляе рэальны бізнес.

У рамках стратэгічных мэт факультэта рэалізуюцца праграмы павышэння эканамічнай граматнасці насельніцтва краіны. Штогод праводзіцца конкурс па фінансавай граматнасці сярод выпускнікоў школ, з 2019 г. на факультэце працуе адукацыйны праект – школа «Фінансавая граматнасць пакалення Z». Заняткі ў школе праводзяцца па актуальных пытаннях сучаснай эканомікі, фінансаў, менеджмента. У якасці «настаўнікаў» выступаюць як студэнты старшых курсаў, магістранты і выкладчыкі эканамічнага факультэта, так і прафесіяналы з ліку прадстаўнікоў фінансавых устаноў, банкаў і буйных прадпрыемстваў Мінска. У 2021 г. быў падрыхтаваны дапаможнік «Асновы фінансавай граматнасці » [76], які працягвае традыцыю стварэння выданняў па эканоміцы для школьнікаў, пачатую ў 2003 г. з дапамогай гранта Сусветнага банка [77].

З 2019 г. студэнты эканамічнага факультэта арганізоўваюць штогодны маладзёжны конкурс стартапаў «Startup Heart», які ўжо стаў міжнародным. Конкурс мае мэтай стымуляванне школьнікаў, студэнтаў і выпускнікоў вышэйшых навучальных устаноў да стварэння бізнес-праектаў і дае магчымасць развівацца і вучыцца не толькі ўдзельнікам, але і арганізатарам. Дзейнасць эканамічнага факультэта БДУ накіравана на далейшае ўмацаванне пазіцыі эканамічнай адукацыі і павышэнне рэйтынгу ўніверсітэта ў сусветнай адукацыйнай прасторы.

Такім чынам, эканамічная адукацыя ў БДУ абапіраецца на глыбокія традыцыі, якія ахопліваюць амаль што стогадовы перыяд. Многія з выпускнікоў эканамічнага факультэта зрабілі значны ўнёсак у развіццё эканомікі і навукі Беларусі. І гэта дазваляе з аптымізмам глядзець у будучыню айчыннай класічнай эканамічнай адукацыі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Пичета ВИ. *Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в Литовско-Русском государстве.* Москва: Синодальная типография; 1917. 2 ч.
2. Пичета ВИ. *История народного хозяйства в России XIX–XX вв: начало индустриализации и разложение крепостного хозяйства.* Москва: Русский книжник; 1922. 127 с.
3. Пичета ВИ. *История крестьянских волнений в России.* Минск: Белтрестпечать; 1923. 155 с.
4. Пичета ВИ. *История сельского хозяйства и землевладения в Белоруссии. Часть 1 (до конца XVI века).* Минск: Наркомзем; 1927. 179 с.
5. Довнар-Запольский МВ. *Народное хозяйство Белоруссии 1861–1914 гг.* Минск: Госплан БССР; 1926. 240 с.
6. Смоліч АА. *Арганізацыя сялянскай гаспадаркі ў раёнах Цэнтральнай Беларусії.* Менск: Інбелкульт; 1927. 149 с.
7. Драчев ВК. *Предметная специфика преподавания политической экономии.* Минск: Издательство БГУ им. В. И. Ленина; 1976. 199 с.
8. Янченко СЯ. *Раздел мира союзами капиталистов.* Минск: Высшая школа; 1965. 93 с.
9. Янченко СЯ. *Степени развития рынка: генетический код капитализма.* Минск: Производственное предприятие «МЕТ»; 1995. 128 с.
10. Янченко СЕ. *Промышленный капитализм: политико-экономический очерк.* Минск: [б. и.]; 2000. 192 с. (Экономика. Приложение к журналу «Право и экономика»).
11. Базылев НИ. *Становление экономической теории социализма в СССР.* Минск: БГУ; 1975. 174 с.
12. Клюня ВЛ. Продовольственная безопасность: факторы, обеспечение. *Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя 3, Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права.* 1999;3:61–65.
13. Клюня ВЛ, Балюк СС. *Формирование регионального хозяйственного комплекса (на примере Гродненской области).* Минск: БГУ; 2012. 219 с.
14. Клюня ВЛ, Сильванович ВИ, Пытко ДО, Чайковская ЮВ, Коваленко АВ, Дакуко ЛИ и др. *Основы экономической теории*. Минск: Вышэйшая школа; 2005. 223 с.
15. Давыденко ЛН, Афанасенко ИД. *Новый способ производства продовольствия*. Москва: [б. и.]; 1992. 256 с.
16. Лемещенко ПС. *Теоретическая экономика: структура, классические традиции, новые тенденции*. Минск: БГУ; 2001. [304] с.
17. Лемещенко ПС, Лаврухина ИА. *Глобальная политэкономия.* Миск: Мисанта; 2019. 414 с.
18. Лемещенко ПС, Сидорова АМ. *Неформальные институты и рыночная реформа в Беларуси: эволюция, противоречия, стратегия*. Минск: Мисанта; 2013. 99 с.
19. Короткевич АИ. *Организационно-экономические механизмы трансформации национальной экономической системы Беларуси*. Минск: БГУ; 2020. 351 с.
20. Лукин СВ. *Очерки христианской экономики*. Саарбрюккен: Lambert; 2013. 476 с.
21. Ковалёв ММ, Румас СН, Шахуб МК, Юшко КЮ. *Управление государственным сектором экономики*. Минск: Издательский центр БГУ; 2018. 250 с.
22. Ковалёв ММ, Румас СН. *Банки развития: новая роль в XIX веке*. Минск: Издательский центр БГУ; 2016. 151 с.
23. Господарик ЕГ, Ковалёв ММ. *ЕАЭС – 2050: глобальные тренды и евразийская экономическая политика*. Минск: Издательский центр БГУ; 2015. 152 с.
24. Господарик ЕГ. *Перспектива – модель инновационного рывка.* Ковалёв ММ, редактор. Минск: Издательский центр БГУ; 2020. 143 с.
25. Ковалёв ММ, Королёва АА, Дутина АА. *Транспортная логистика в Беларуси: состояние, перспективы.* Минск: Издательский центр БГУ; 2017. 327 с.
26. Королёва АА, Дутина АА. *Международная транспортная логистика. Конкурентные позиции Беларуси*. Минск: Издательский центр БГУ; 2020. 143 с.
27. Комков ВН. *Качество экономического роста в Республике Беларусь.* Минск: Национальный банк Республики Беларусь; 2011. 62 с. (Банкаўскі веснік. Исследования банка № 1).
28. Ковалёв ММ, Василевский АВ. *Стоимость банка*. Минск: Издательский центр БГУ; 2018. 145 с.
29. Карачун ИА. *Управление портфелем ценных бумаг на основе стохастических моделей.* Саарбрюккен: Lambert; 2013. 147 с.
30. Байнев ВФ. *История экономических учений: технико-технологический и политико-экономический анализ.* Минск: Право и экономика; 2020. 158 с.

31. Байнев ВФ, Дадеркина ЕА. *Научно-технический прогресс и устойчивое развитие: теория и политика полезностей (потребительско-стоимостной) оценки эффективности новой техники*. Минск: Право и экономика; 2008. 189 с.

32. Тихонова ЛЕ, Фокеева ЛВ. *Демографический потенциал Республики Беларусь, анализ, перспективы развития*. Минск: Издательский центр БГУ; 2015. 199 с.

33. Антипова ЕА, Красовская НИ, Милькота НВ, Миронова ТН, Новик ИИ, Пинязик ВН и др. *Состояние и перспективы демографического развития Республики Беларусь*. Минск: В. И. З. А. Групп; 2017. 168 с.

34. Ковалёв ММ, Головенчик ГГ. *Цифровая экономика – шанс для Беларуси*. Минск: Издательский центр БГУ; 2018. 327 с.

35. Ковалёв ММ, Головенчик ГГ. *Цифровая экономика*. Минск: Издательский центр БГУ; 2019. 395 с.

36. Лемещенко ПС, Шумских ЕВ. *Информационная экономика Республики Беларусь в контексте мировых тенденций развития*. Минск: Мисанта; 2013. 96 с.

37. Заборовский АМ, Ковалёв ММ, Кузнецова АС. *Энергетика 2030: глобальные тренды и национальная энергетическая политика*. Минск: Издательский центр БГУ; 2013. 150 с.

38. Ковалёв ММ, Кузнецов АС. *Будущее белорусской энергетики на фоне глобальных трендов*. Минск: Издательский центр БГУ; 2018. 223 с.

39. Ковалёв ММ, Ван Син. *Китай в XXI веке – мировая инновационная держава*. Минск: Издательский центр БГУ; 2017. 239 с.

40. Дин Жуджунь, Ковалёв ММ. *Путь к рыночной экономике (китайская модель реформ)*. Минск: Издательский центр БГУ; 2008. 383 с.

41. Тихонова ЛЕ, Джен Щинхуа. *Рынок труда в КНР: становление и регулирование*. Минск: Издательский центр БГУ; 2010. 159 с.

42. Дин Жуджунь, Ковалёв ММ, Новик ВВ. *Феномен экономического развития Китая*. Минск: Издательский центр БГУ; 2016. 448 с.

43. Ковалёв ММ, Лю Цзепин. *Китай в XXI веке: обгоняющая модернизация*. Минск: Издательский центр БГУ; 2011. 172 с.

44. Терешков АИ, Абакумова ЮГ. Экономика знаний. Минск: БГУ; 2018. 140 с.

45. Юрик СВ. *Международный трансфер новых технологий в переходных экономиках. Анализ и использование для модернизации*. Саарбрюккен: Lambert; 2014. 134 с.

46. Судариков СА, Грек НГ, Бахренькова КА. *Экономика интеллектуальной собственности*. Москва: Издательство деловой и учебной литературы; 2004. 512 с.

47. Поболь АИ. *Научно-техническое спин-офф предпринимательство в национальной инновационной системе: закономерности функционирования и развития*. Слонимский АА, редактор. Минск: Четыре четверти; 2011. 336 с.

48. Адамович ТИ, Береснева АИ, Бородич СА, Васильева ЕЭ, Воробьев ВА, Воробьев АВ и др. *Современная политическая экономия*. Лемещенко ПС, редактор. Минск: Мисанта; 2005. 472 с.

49. Аванесов ЭГ, Ковалёв ММ, Руденко ВГ. *Инвестиционный анализ*. Минск: БГУ; 2002. 247 с.

50. Чепиков МЮ. *Макроэкономика*. Минск: БГУ; 2002. 242 с.

51. Чепиков МЮ. *Международная экономика*. Минск: БГУ; 2002. 184 с.

52. Байнев ВФ. *Экономика предприятия и организация производства*. Минск: Издательский центр БГУ; 2003. 205 с.

53. Юшко ЮА. *Корпоративные финансы*. Минск: ФУАинформ; 2006. 576 с.

54. Черченко НВ, Терешков АИ, Величкович КВ. *Маркетинг*. Минск: Республиканский институт высшей школы; 2008. 128 с.

55. Паньшин БН. *Электронная торговля: теория и практика*. Минск: БГУ; 2009. 383 с.

56. Паньшин БН, Сивенков ОВ, Шестакова КВ. *Управленческий консалтинг*. Минск: Издательский центр БГУ; 2009. 216 с.

57. Лемещенко ПС, Мельникова НА. Институциональная теория фирмы. Минск: Издательский центр БГУ; 2005. [119] с.

58. Лемещенко ПС. *Институциональная экономика*. Минск: БГУ; 2007. 490 с.

59. Лемещенко ПС, Лукина СВ. *Экономика. Университетский курс*. Минск: Книжный дом; 2007. 704 с.

60. Лаврухина ИА. *История экономических учений*. Минск: БГУ; 2008. 336 с.

61. Тарасов ВИ. *Деньги, кредит, банки*. Минск: БГУ; 2012. 375 с. (Классическое университетское издание).

62. Тарасов ВИ. *Ценообразование*. Минск: Книжный дом; 2006. 253 с.

63. Тарасов ВИ, Мельникова НА. *Цены и налоги*. Минск: БГУ; 2021. 307 с.

64. Мельникова НА. *Налогообложение*. Минск: РИПО; 2021. 242 с.

65. Мельникова НА. *Бюджетная и валютная система Республики Беларусь*. Минск: БГУ; 2005. 262 с.

66. Тихонова ЛЕ. *Государственное регулирование демографической безопасности Беларуси*. Минск: БГУ; 2007. 115 с.

67. Карачун ИА. *Финансовая оптимизация*. Минск: БГУ; 2015. 115 с.

68. Коваленко АВ, Бельский АВ. *Микроэкономика*. Минск: БГУ; 2013. 368 с.

69. Короткевич АИ, Лапко БВ, Шпарун ДВ. *Экономический анализ деятельности организации*. Минск: БГУ; 2017. 307 с.

70. Абакумова ЮГ, Бокова СЮ, Васенкова ЕИ, Новикова НВ. *Эконометрика II*. Минск: БГУ; 2020. 167 с.

71. Васильева ЕЭ, Альханакта ВВ. *Экономика природопользования*. Минск: Четыре четверти; 2011. 208 с.

72. Бородич СА. *Вводный курс эконометрики*. Минск: БГУ; 2000. 354 с.

73. Дубатовская МВ, Рогозин СВ, Васенкова ЕИ. *Математическая статистика*. Минск: БГУ; 2015. 143 с.

74. Дубатовская МВ, Рогозин СВ, Васенкова ЕИ, Хващевская ЛА. *Теория вероятностей*. Минск: БГУ; 2016. 126 с.

75. Мастяница ВС, Дубатовская МВ, Рогозин СВ. *Сборник задач и упражнений по высшей математике для экономических специальностей*. Минск: БГУ; 2018. 335 с.

76. Королёва АА, Костюкова СН, Машевская ОВ, Маслюкова ТИ, Разуванова КС, составители. *Основы финансовой грамотности*. Минск: Белстан; 2021. 319 с.

77. Ковалёв ММ, Винокурова СП, Гурина ЕВ, Морова АП, Субботина ТП, Тур АН и др. *Мир и Беларусь. Аспекты устойчивого развития*. Ковалёва ММ, Субботина ТП, редакторы. Минск: Технопринт; 2003. 171 с.

References

1. Picheta VI. *Agrarnaya reforma Sigizmunda-Avgusta v Litovsko-Russkom gosudarstve* [Agrarian reform of Sigismund-Augustus in the Lithuanian-Russian state]. Moscow: Sinodal'naya tipografiya; 1917. 2 parts. Russian.

2. Picheta VI. *Istoriya narodnogo khozyaistva v Rossii XIX–XX vv: nachalo industrializatsii i razlozhenie krepostnogo khozyaistva* [The history of the national economy in Russia of the 19th – 20th centuries. The beginning of industrialisation and the decomposition of serfdom]. Moscow: Russkii knizhnik; 1922. 127 p. Russian.

3. Picheta VI. *Istoriya krest'yanskikh volnenii v Rossii* [The history of peasant unrest in Russia]. Minsk: Beltrestpechat'; 1923. 155 p. Russian.

4. Picheta VI. *Istoriya sel'skogo khozyaistva i zemlevladeniya v Belorussii. Chast' 1 (do kontsa XVI veka)* [History of agriculture and land tenure in Belarus. Part 1 (until the end of the 16th century)]. Minsk: Narkomzem; 1927. 179 p. Russian.

5. Dovnar-Zapol'skii MV. *Narodnoe khozyaistvo Belorussii 1861–1914 gg.* [The national economy of Belarus in 1861–1914]. Minsk: Gosplan BSSR; 1926. 240 p. Russian.

6. Smolich AA. *Arganizacyja sjaljanskaj gaspadarki w rajonah Cjentral'naj Belarusii* [Organisation of peasant farming in the regions of Central Belarus]. Mensk: Inbelkul't; 1927. 149 p. Belarusian.

7. Drachev VK. *Predmetnaya spetsifika prepodavaniya politicheskoi ekonomii* [Subject specifics of teaching political economy]. Minsk: Izdatel'stvo BGU im. V. I. Lenina; 1976. 199 p. Russian.

8. Yanchenko SYa. *Razdel mira soyuzami kapitalistov* [The division of the world by unions of capitalists]. Minsk: Vysshaya shkola; 1965. 93 p. Russian.

9. Yanchenko SYa. *Stepeni razvitiya rynka: geneticheskii kod kapitalizma* [Degrees of market development: the genetic code of capitalism]. Minsk: Manufacturing enterprise «MET»; 1995. 128 p. Russian.

10. Yanchenko SE. *Promyshlennyi kapitalizm: politiko-ekonomicheskii ocherk* [Industrial capitalism (political and economic feature stories)]. Minsk: [s. n.]; 2000. 192 p. (Ekonomika. Prilozhenie k zhurnalu «Pravo i ekonomika»). Russian.

11. Bazylev NI. *Stanovlenie ekonomicheskoi teorii sotsializma v SSSR* [The formation of the economic theory of socialism in the USSR]. Minsk: Belarusian State University; 1975. 174 p. Russian.

12. Klyunya VL. [Food security: factors, provision]. *Vesnik Belaruskaga dzjarzhawnaga universitjeta. Seryja 3, Gistoryja. Filasofija. Psihalogija. Palitalogija. Sacyjalogija. Jekanomika. Prava*. 1999;3:61–65. Russian.

13. Klyunya VL, Balyuk SS. *Formirovanie regional'nogo khozyaistvennogo kompleksa (na primere Grodnenskoi oblasti)* [Formation of the regional economic complex (on the example of Grodno region)]. Minsk: Belarusian State University; 2012. 219 p. Russian.

14. Klyunya VL, Sil'vanovich VI, Pytko DO, Chaikovskaya YuV, Kovalenko AV, Dakuko LI, et al. *Osnovy ekonomicheskoi teorii* [Fundamentals of economic theory]. Minsk: Vyshjejshaja shkola; 2005. 223 p. Russian.

15. Davydenko LN, Afanasenko ID. *Novyi sposob proizvodstva prodovol'stviya* [A new way of food production]. Moscow: [s. n.]; 1992. 256 p. Russian.

16. Lemeshchenko PS. *Teoreticheskaya ekonomika: struktura, klassicheskie traditsii, novye tendentsii* [Theoretical economics: structure, classical traditions, new trends]. Minsk: Belarusian State University; 2001. [304] p. Russian.

17. Lemeshchenko PS, Lavrukhina IA. *Global'naya politekonomiya* [Global political economy]. Minsk: Misanta; 2019. 414 p. Russian.

18. Lemeshchenko PS, Sidorova AM. *Neformal'nye instituty i rynochnaya reforma v Belarusi: evolyutsiya, protivorechiya, strategiya* [Informal institutions and market reform in Belarus: evolution, contradictions, strategy]. Minsk: Misanta; 2013. 99 p. Russian.

19. Korotkevich AI. *Organizatsionno-ekonomicheskie mekhanizmy transformatsii national'noi ekonomicheskoi sistemy Belarusi* [Organisational and economical mechanisms of transformation of the national economic system of Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2020. 351 p. Russian.

20. Lukin SV. *Ocherki khristianskoi ekonomiki* [Feature stories of the Christian economy]. Saarbrücken: Lambert; 2013. 476 p. Russian.

21. Kovalev MM, Rumas SN, Shakhub MK, Yushko KYu. *Upravlenie gosudarstvennym sektorom ekonomiki* [Management of the state sector of the economy]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2018. 250 p. Russian.

22. Kovalev MM, Rumas SN. *Banki razvitiya: novaya rol' v XIX veke* [Development banks: a new role in the 19th century]. Minsk: Publishing center of the Belarusian State University; 2016. 151 p. Russian.

23. Gospodarik EG, Kovalev MM. *EAES – 2050: global'nye trendy i evraziiskaya ekonomicheskaya politika* [EAEU – 2050: global trends and Eurasian economic policy]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2015. 152 p. Russian.

24. Gospodarik EG. *Perspektiva – model' innovatsionnogo ryvka* [Perspective is a model of an innovative leap forward]. Kovalev MM, editor. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2020. 143 p. Russian.

25. Kovalev MM, Koroleva AA, Dutina AA. *Transportnaya logistika v Belarusi: sostoyanie, perspektivy* [Transport logistics in Belarus: state, prospects]. Minsk: Publishing center of the Belarusian State University; 2017. 327 p. Russian.

26. Koroleva AA, Dutina AA. *Mezhdunarodnaya transportnaya logistika. Konkurentnye pozitsii Belarusi* [International transport logistics. Competitive positions of Belarus]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2020. 143 p. Russian.

27. Komkov VN. *Kachestvo ekonomicheskogo rosta v Respublike Belarus'* [The quality of economic growth in the Republic of Belarus]. Minsk: National Bank of the Republic of Belarus; 2018. 62 p. (Bankawski vesnik. Issledovaniya banka No. 1). Russian.

28. Kovalev MM, Vasilevskii AV. *Stoimost' banka* [The cost of the bank]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2018. 145 p. Russian.

29. Karachun IA. *Upravlenie portfelem tsennykh bumag na osnove stokhasticheskikh modelei* [Securities portfolio management based on stochastic models]. Saarbrücken: Lambert; 2013. 147 p. Russian.

30. Bainev VF. *Istoriya ekonomicheskikh uchenii: tekhniko-tekhnologicheskii i politiko-ekonomicheskii analiz* [Scientific and technological progress and sustainable development: theory and policy of utility (consumer-value) assessing the effectiveness of new technology]. Minsk: Pravo i ekonomika; 2020. 158 p. Russian.

31. Bainev VF, Daderkina EA. *Nauchno-tekhnicheskii progress i ustoichivoe razvitie: teoriya i politika poleznostei (potrebitel'sko-stoimostnoi) otsenki effektivnosti novoi tekhniki* [Scientific and technological progress and sustainable development: theory

and policy of utility (consumer-value) evaluation of the effectiveness of new technology]. Minsk: Pravo i ekonomika; 2008. 189 p. Russian.

32. Tikhonova LE, Fokeeva LV. *Demograficheskii potentsial Respubliki Belarus', analiz, perspektivy razvitiya* [Demographic potential of the Republic of Belarus, analysis, prospects of development]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2015. 199 p. Russian.

33. Antipova EA, Krasovskaya NI, Mil'kota NV, Mironova TN, Novik II, Pinyazik VN, et al. *Sostoyanie i perspektivy demograficheskogo razvitiya Respubliki Belarus'* [The state and prospects of demographic development of the Republic of Belarus]. Minsk: V. I. Z. A. Grupp; 2017. 168 p. Russian.

34. Kovalev MM, Golovenchik GG. *Tsifrovaya ekonomika – shans dlya Belarusi* [Digital economy as a chance for Belarus]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2018. 327 p. Russian.

35. Kovalev MM, Golovenchik GG. *Tsifrovaya ekonomika* [Digital economy]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2019. 395 p. Russian.

36. Lemeshchenko PS, Shumskikh EV. *Informatsionnaya ekonomika Respubliki Belarus' v kontekste mirovykh tendentsii razvitiya* [Information economy of the Republic of Belarus in the context of global development trends]. Minsk: Misanta; 2013. 96 p. Russian.

37. Zaborovskii AM, Kovalev MM, Kuznetsova AS. *Energetika 2030: global'nye trendy i national'naya energeticheskaya politika* [Energy 2030: global trends and national energy policy]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2013. 150 p. Russian.

38. Kovalev MM, Kuznetsov AS. *Budushchee belorusskoi energetiki na fone global'nykh trendov* [The future of Belarusian energy against the background of global trends]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2018. 223 p. Russian.

39. Kovalev MM, Wang Xing. *Kitai v XXI veke – mirovaya innovatsionnaya derzhava* [China in the 21st century as the world innovative power]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2017. 239 p. Russian.

40. Din Zhujun, Kovalev MM. *Put' k rynochnoi ekonomike (kitaiskaya model' reform)* [The path to a market economy (the Chinese model of reforms)]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2008. 383 p. Russian.

41. Tikhonova LE, Dzhen Shchinkhua. *Rynok truda V KNR: stanovlenie i regulirovanie* [Labour market in China: formation and regulation]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2010. 159 p. Russian.

42. Ding Zhujun, Kovalev MM, Novik VV. *Fenomen ekonomicheskogo razvitiya Kitaya* [The phenomenon of China's economic development]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2016. 448 p. Russian.

43. Kovalev MM, Liu Jieping. *Kitai v XXI veke: obgonyayushchaya modernizatsya* [China in the 21st century: overtaking modernisation]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2011. 172 p. Russian.

44. Tereshkov AI, Abakumova YuG. *Ekonomika znanii* [Knowledge economy]. Minsk: Belarusian State University; 2018. 140 p. Russian.

45. Yurik SV. *Mezhdunarodnyi transfer novykh tekhnologii v perekhodnykh ekonomikakh. Analiz i ispol'zovanie dlya modernizatsii* [International transfer of new technologies in transition economies. Analysis and use for modernisation]. Saarbrücken: Lambert; 2014. 134 p. Russian.

46. Sudarikov SA, Grek NG, Bakhren'kova KA. *Ekonomika intellectual'noi sobstvennosti* [Economics of intellectual property]. Moscow: Izdatel'stvo delovoi i uchebnoi literatury; 2004. 512 p. Russian.

47. Pobol' AI. *Nauchno-tekhnicheskoe spin-off predprinimatel'stvo v national'noi innovatsionnoi sisteme: zakonomernosti funktsionirovaniya i razvitiya* [Scientific and technical spin-off of entrepreneurship in the national innovation system: patterns, function and development]. Slonimskii AA, editor. Minsk: Chetyre chetverti; 2011. 336 p. Russian.

48. Adamovich TI, Beresneva AI, Borodich SA, Vasil'eva EE, Vorob'ev VA, Vorob'ev AV, et al. *Sovremennaya politicheskaya ekonomiya* [Modern political economy]. Lemeshchenko PS, editor. Minsk: Misanta; 2005. 472 p. Russian.

49. Avanesov EG, Kovalev MM, Rudenko VG. *Investitsionnyi analiz* [Investment analysis]. Minsk: Belarusian State University; 2002. 247 p. Russian.

50. Chepikov MYu. *Makroekonomika* [Macroeconomics]. Minsk: Belarusian State University; 2002. 242 p. Russian.

51. Chepikov MYu. *Mezhdunarodnaya ekonomika* [International economics]. Minsk: Belarusian State University; 2002. 184 p. Russian.

52. Bainev VF. *Ekonomika predpriyatiya i organizatsiya proizvodstva* [Economics of enterprise and production management]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2003. 205 p. Russian.

53. Yushko YuA. *Korporativnye finansy* [Corporate finance]. Minsk: FUAinform; 2006. 576 p. Russian.

54. Cherchenko NV, Tereshkov AI, Velichkovich KV. *Marketing* [Marketing]. Minsk: National Institute For Higher Education; 2008. 128 p. Russian.

55. Pan'shin BN. *Elektronnaya torgovlya: teoriya i praktika* [Electronic commerce: theory and practice]. Minsk: Belarusian State University; 2009. 383 p. Russian.

56. Pan'shin BN, Sivenkov OV, Shestakova KV. *Upravlencheskii konsalting* [Management consulting]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2009. 216 p. Russian.

57. Lemeshchenko PS, Mel'nikova NA. *Institutsional'naya teoriya firmy* [Institutional theory of the firm]. Minsk: Publishing centre of the Belarusian State University; 2005. [119] p. Russian.

58. Lemeshenko PS. *Institutsional'naya ekonomika* [Institutional economics]. Minsk: Belarusian State University; 2007. 490 p. Russian.

59. Lemeshchenko PS, Lukina SV. *Ekonomika. Universitetskii kurs* [Economics. University course]. Minsk: Knizhnyi dom; 2007. 704 p. Russian.

60. Lavrukhina IA. *Istoriya ekonomicheskikh uchenii* [History of economic doctrines]. Minsk: Belarusian State University; 2008. 336 p. Russian.

61. Tarasov VI. *Den'gi, kredit, banki* [Money, credit, banks]. Minsk: Belarusian State University; 2012. 375 p. (Klassicheskoe universitetskoe izdanie). Russian.

62. Tarasov VI. *Tsenoobrazovanie* [Pricing]. Minsk: Knizhnyi dom; 2006. 253 p. Russian.

63. Tarasov VI, Mel'nikova NA. *Tseny i nalogi* [Prices and taxes]. Minsk: Belarusian State University; 2021. 307 p. Russian.

64. Mel'nikova NA. *Nalogooblozhenie* [Taxation]. Minsk: Republican Institute for Vocational Education; 2021. 242 p. Russian.

65. Mel'nikova NA. *Byudzhetnaya i valyutnaya sistema Respubliki Belarus'* [Budget and currency system of the Republic of Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2005. 262 p. Russian.

66. Tikhonova LE. *Gosudarstvennoe regulirovanie demograficheskoi bezopasnosti Belarusi* [State regulation of demographic security of Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2007. 115 p. Russian.

67. Karachun IA. *Finansovaya optimizatsiya* [Financial optimisation]. Minsk: Belarusian State University; 2015. 115 p. Russian.

68. Kovalenko AV, Bel'skii AV. *Mikroekonomika* [Microeconomics]. Minsk: Belarusian State University; 2013. 368 p. Russian.

69. Korotkevich AI, Lapko BV, Shparun DV. *Ekonomicheskii analiz deyatel'nosti organizatsii* [Economic analysis of the organisation]. Minsk: Belarusian State University; 2017. 307 p. Russian.

70. Abakumova YuG, Bokova SYu, Vasenkova EI, Novikova NV. *Ekonometrika II* [Econometrics II]. Minsk: Belarusian State University; 2020. 167 p. Russian.

71. Vasil'eva EE, Al'khanakta VV. *Ekonomika prirodopol'zovaniya* [Economics of nature management]. Minsk: Chetyre chetverti; 2011. 208 p. Russian.

72. Borodich SA. *Vvodnyi kurs ekonometriki* [Introductory course of econometrics]. Minsk: Belarusian State University; 2000. 354 p. Russian.

73. Dubatovskaya MV, Rogozin SV, Vasenkova EI. *Matematicheskaya statistika* [Mathematical statistics]. Minsk: Belarusian State University; 2015. 143 p. Russian.

74. Dubatovskaya MV, Rogozin SV, Vasenkova EI, Khvashchevskaya LA. *Teoriya veroyatnostei* [Probability theory]. Minsk: Belarusian State University; 2016. 126 p. Russian.

75. Mastyanitsa VS, Dubatovskaya MV, Rogozin SV. *Sbornik zadach i uprazhnenii po vysshei matematike dlya ekonomicheskikh spetsial'nostei* [Collection of problems and exercises in higher mathematics for economic specialties]. Minsk: Belarusian State University; 2018. 335 p. Russian.

76. Koroleva AA, Kostyukova SN, Mashevskaya OV, Maslyukova TI, Razuvanova KS, compilers. *Osnovy finansovoi gramotnosti* [Fundamentals of financial literacy]. Minsk: Belstan; 2021. 319 p. Russian.

77. Kovalev MM, Vinokurova SP, Gurina EV, Morova AP, Subbotina TP, Tur AN, et al. *Mir i Belarus'. Aspekty ustoichivogo razvitiya* [The world and Belarus. Aspects of sustainable development]. Kovaleva MM, Subbotina TP, editors. Minsk: Tekhnoprint; 2003. 171 p. Russian.

Артыкул паступіў у рэдкалегію 05.10.2021.
Received by editorial board 05.10.2021.